सवितारायस्मृतिसंरक्षण-ग्रन्थमाला ।

प्रायश्चित्त-प्रकरणम् ।

बालवलभीभुजङ्गापरनाम-भट्टभवदेवेन

प्रणीतम् ।

राजसाहीस्थ-महारानीहेमन्तकुमारी-संस्कृतविद्यालयस्य प्रधानाध्यापकेन

वेदान्ततीर्थोपाधिक-श्रीगिरीशचन्द्रशर्म्मणा

संस्कृतम् ।

THE

PRAYASCHITTA PRAKARANAM

(A TEXT ON EXPIATORY RITES)

BY

BHATTA BHAVADEVA

Edited By

Girish Chandra Vedantatirtha,

Senior Professor, Maharani Hemantakumari Sanskrit College, Rajshahi.

With an Introduction

by

Nani Gopal Majumdar, M. A.

昭和46年度科学研究費購入図書
寄贈
東外大・東洋文化研
合同海外学術調査団 氏

PUBLISHED BY

THE VARENDRA RESEARCH SOCIETY,

RAJSHAHI, BENGAL.

March, 1927.

[*All rights reserved*]

東京外国語大学
49. 3. 30
図書館蔵書

PUBLISHED BY B. N. SARKAR HON. SECRETARY,
VARENDRA RESEARCH SOCIETY, RAJSHAHI.
PRINTED BY SIBENDRANATH BHATTACHARYYA
AT THE SWARNA PRESS,
108, NARIKELDANGA MAIN ROAD, CALCUTTA.

प्रायश्चित्त-प्रकरणम्

सूचीपत्रम्।

		पत्राङ्क
१।	मङ्गलाचरणम्।	१
२।	महापातकम्।	१
३।	तत्र ब्रह्महत्या	१—२
४।	प्रयोजकादीनां भेदः ▪	२—३
५।	उपकारार्थप्रवृत्तौ दैवाद्वधे दोषाभावः	३—४
६।	आततायिवधे दोषाभावः आततायिलक्षणञ्च	४—६
७।	सप्तविधहन्तृनिरूपणम्	८
८।	प्रायश्चित्तनिरूपणम्	८
	तत्र जातिशक्त्याद्यपेक्षया प्रायश्चित्त-कल्पना। मरणान्तिक-प्रायश्चित्तम्। कामाकामभेदेन प्रायश्चित्तव्यवस्था।	१०
९।	ब्रह्मवधप्रायश्चित्ते विशेषः	१०
	तत्र धेनुसङ्कलनं साक्षाद्वधकर्त्रा-दीनां प्रायश्चित्तभेदः—मात्रादि-वधे विशेषः आत्मवान्धवाः	१४
१०।	वधप्रवृत्तस्य वधानुत्पादे प्रायश्चित्तं अवगोरणप्रायश्चित्तञ्च	१४
११।	आत्मवधार्थं जलाग्निप्रवेशगलपाशादि प्रवृत्तौ प्रायश्चित्तम्	१५
	तत्र चान्द्रायणादि भेदः	
१२।	विप्रादिभेदेन प्रायश्चित्तभेदः। परिषद्भेदः अधमकर्त्तृकोत्तमहनने गुरुतरदोषश्च	१६
१३।	वयोवस्थादिभेदेन प्रायश्चित्तह्रासः।	१७
१८।	अनेकब्रह्मवधे प्रायश्चित्तव्यवस्था। तत्र तल्लताविचारः, योगसिद्ध्यधि-करणादिविचारश्च	१८—२०
२०।	क्षत्रियादिवधप्रायश्चित्तम्।	२०—२३
२१।	स्त्रीवधप्रायश्चित्तम्।	२३—
	तत्र आत्रेय्यादिलक्षणम् गर्भवधप्रायश्चित्तञ्च।	२८
२२।	गोवधप्रायश्चित्तम्।	२८—३३
२३।	केशसंधारणार्थं द्विगुणप्रायश्चित्तं स्त्रीणां विशेषश्च।	३३
२४।	अस्थिभङ्गादिप्रायश्चित्तम्।	३३
	गोवधे दोषाभावश्च	
२५।	इतरप्राणिवधप्रायश्चित्तम्।	३४—३६
२६।	रहस्यकृतब्रह्मवधप्रायश्चित्तम्।	३६—३९
२७।	नानाविधरहस्यकृतवधप्रायश्चित्तम्	३९
२८।	अभक्ष्यभक्षणप्रायश्चित्ते सुरापान-प्रायश्चित्तम्	३९
	तत्र सुराशब्दार्थ-निरूपणम् सुरा-मद्ययोर्भेदः अन्नशब्दार्थनिरूपणञ्च	३९—४९
२९।	ब्राह्मणस्य इतरमद्यपानप्रायश्चित्तम्	४९—५१
३०।	अपेयपानप्रायश्चित्तम्	५१—५६
३१।	अथापेयक्षीरपानप्रायश्चित्तम्	५६—५८
३२।	चाण्डालाद्यन्नभक्षणप्रायश्चित्तम्	५८—५९
३३।	शूद्रभाजनस्थान्नभक्षणप्रायश्चित्तम्	५९
३४।	शूद्रस्य अन्त्यजान्नभक्षणे प्रायश्चित्तम्	६०
३५।	नटादिव्यापारोपजीविनामन्नभक्षणे ब्राह्मणस्य प्रायश्चित्तम्	६०
३६।	क्लीवादिदुष्टान्नभक्षणप्रायश्चित्तम्।	६१
३७।	स्नानार्हस्य अस्नात्वा भोजने प्रायश्चित्तम्	६१
३८।	रजकादिस्पर्शे आचमनार्हस्य अनाचम्य पाने भक्षणे च प्रायश्चित्तम्	६१
३९।	भोजनकाले अशुचित्वे, मुखनिःसृत-जलादिपानेच प्रायश्चित्तम्	६१

पत्राङ्क

४० । यज्ञोपवीतं विना भक्षणे प्रायश्चित्तम् ६२
४१ । उच्छिष्टभक्षणप्रायश्चित्तम् ६२—६३
४२ । सूतकमृतकान्नभक्षणप्रायश्चित्तम् ६४
४३ । एकादशाहाद्वादशाहादि श्राद्धभोजने प्रायश्चित्तम्—याजकान्नादिभोजने ६४
४४ । भिन्नकांस्यभक्षणे प्रायश्चित्तम् ६५
४५ । लशुनादिभक्षणप्रायश्चित्तम् ६५
४६ । अभक्ष्यमांसादिभक्षणप्रायश्चित्तम् ६५—६८
मत्स्यभक्षणे दोषाभावनिरूपणञ्च
४७ । ब्रह्मचारिणोऽपेयाभक्ष्यपान-भक्षण प्रायश्चित्तम् । ६८
४८ । मत्स्यमांसभक्षणे विधवादीनां प्रायश्चित्तम् ६९
४९ । रहस्यकृतसुरापानादि प्रायश्चित्तम् ७०—७१
५० । स्तेयप्रायश्चित्तं तत्र स्तेयपदार्थ-निरूपणञ्च ७१—७८
५१ । रहस्यकृतसुवर्णस्तेयप्रायश्चित्तम् ७९—८०
५२ । अगम्यागमनप्रायश्चित्तं तत्र गुर्व्वङ्गना- ८०
शब्दार्थनिरूपणं गुरुतल्पशब्दार्थ-निरूपणं सपत्नीशब्दार्थनिरूपणं प्रायश्चित्तभेदाश्च ८४
५३ । स्त्र्यन्तराभिगमनप्रायश्चित्तम् ८४
वृषलीशब्दस्य चाण्डालीरूपार्थ-निर्द्धारणञ्च ८५
५४ । गुरुतल्पातिदेशप्रायश्चित्तम् ८५
पातकोपपातकविवेचनञ्च ८९

पत्राङ्क

५५ । अस्वजनपरदारगमनप्रायश्चित्तम् ८९
अत्र स्वैरिण्यादिविवेचनञ्च ९३
५६ । प्रातिलोम्यगमनप्रायश्चित्तम् ९३
अत्र विविधहीनजातिनामनिर्द्देशश्च ९६
५७ । रजस्वलागमनप्रायश्चित्तम् ९६
५८ । गवादिगमनप्रायश्चित्तम् ९६—९८
५९ । अवकीर्णिप्रायश्चित्तम् ९८—९९
६० । रहस्यकृतगुर्व्वङ्गनागमनप्रायश्चित्तम् ९९—१००
६१ । संसर्गप्रायश्चित्तम्—तत्र प्रथमं महा-पातकिसंसर्गनिरूपणम्—संसर्गप्रकार-भेदश्च । चाण्डालच्छायास्पर्शादि-प्रायश्चित्तञ्चात्रैव प्रकरणे उक्तम् १००—११४
६२ । रजस्वलायाश्चाण्डालादिस्पर्शे प्रायश्चित्तम् ११५
६३ । रजस्वलायाः परस्परस्पर्शे विशेषः ११५—११७
६४ । निन्दितविवाहप्रायश्चित्तम् ११७
६५ । निन्दितप्रतिग्रहप्रायश्चित्तम् ११७—११९
६६ । ब्राह्मणस्य अविक्रय्यविक्रेय-प्रायश्चित्तम् ११९—१२०
६७ । द्रव्यशुद्धिः—तत्र भूमिशुद्धिः, गृहशुद्धिः १२२
६८ । जलादिशुद्धिः १२२
६९ । काञ्चनभाण्डादिशुद्धिः १२२—१२४
७० । धान्यादिशुद्धिः १२५
७१ । सिद्धान्नशुद्धिः १२५—१२६
७२ । आममांसदध्यादिशुद्धिः १२६—१२७
७३ । कृच्छ्रादि १२७—१३२

INTRODUCTION.

The Prāyaśchittaprakaraṇa, or Prāyaśchitta-nirūpaṇa as it is called in some manuscripts (see Aufrecht's *Catalogus*, part I, p. 363), is now published for the first time. Hitherto it was known only from a few catalogues of manuscripts e. g. Haraprasad Sastri's *Notices*, Vol. I, p. 237 and principally from an article by Monomohan Chakravarti, entitled "Bhaṭṭa Bhavadeva of Bengal," published in the Journal of the Asiatic Society of Bengal, 1912, pp. 333-48. Bhavadeva, the author of this book was a Brahman of the Sāvarṇa gotra, and belonged to the village of Siddhala in Rāḍhā. He became the minister of king Harivarman of Bengal, who flourished about the last quarter of the 11th. or the first quarter of the 12th. century A. D. and issued a copper-plate grant from Vikramapura in East Bengal. The famous temple of Anantavāsudeva at Bhuvaneśvara in Orissa testifies to the religious ardour of Bhavadeva. An inscribed stone slab, recording the construction of this edifice by him and giving a glorious account of his manifold activities, may even now be seen built into the inner face of the western compound wall of the temple. The inscription was edited by Professor Kielhorn in the *Epigraphia Indica*, Vol. VI, pp. 203-7. It has been recently re-edited by me with an English translation and a facsimile and is being published by the Varendra Research Society in *Inscriptions of Bengal*, Vol. III, pp. 25-41. The remarkable career of Bhavadeva is well depicted in this praśasti composed by his friend, the poet Vāchaspati. He appears to have been not only a statesman but also a great scholar and writer. He wrote on the Mīmāṃsā philosophy following the line of Kumārila Bhaṭṭa and also on Astronomy, Astrology and Smṛiti. He was indeed regarded, says his panegyrist, as a "second Varāhamihira". The appellation by which he was